

NA VRBY TOHO KRAJE JSME ZAVĚSILI SVÉ CITERY: ZAMYŠLENÍ NAD ÚLOHOU GEOGRAFIE A EXISTENČNÍHO PROSTORU V PÍSNÍCH IRSKÉ A SEFARDSKÉ DIASPORY

Kateřina García

Téma letošního kolokvia, jakožto i některé mimohudební okolnosti, které jej provázejí, mi poskytly ojedinělou příležitost zamyslet se hlouběji nad tím, co spojuje dvě na první pohled velmi rozdílné hudební tradice, jimž se na různých úrovních věnuji od samého počátku své hudební a profesní dráhy. Při volbě tohoto nezvyklého tématu jsem se řídila jak svým zaměřením, tak i potřebou myšlenkově rozklíčovat skryté paralely, které spojují dvě hlavní sféry mého písňového repertoáru. Jinými slovy, chci alespoň částečně vysvětlit osobní zájem, kterým se při výběru písní řídím, a také radost, kterou mě interpretace vybraných písní naplňuje.

Na základě svých úvah jsem dospěla k jednoznačnému a ostatně nepříliš překvapivému závěru, že hlavním pojítkem mezi těmito dvěma hudebními tradicemi (v rámci world music dvěma svěbytnými a velmi populárními žánry) je zkušenost života v diaspoře, tedy v trvalém exilu, a přetrvávající, niterný vztah k území, které byla daná komunita nucena opustit a o němž si postupem času zpravidla vytvořila idealizovaný obraz. K tomuto obrazu se obě diasporické tradice, sefardská a irská, upínají: určuje jejich kulturní ukotvení a duchovní směřování, chcete-li spirituální transcendenci.

Historie jak židovského, tak i irského národa jsou diasporou definovány, přičemž v případě židovského národa se jedná o odvěkou a všeobecně známou charakteristiku (vždyť samotný pojem *diaspora* je obvykle chápán primárně v kontextu židovských dějin). V případě irské tradice hovoříme o zárodcích diasporické identity počínaje 17. stoletím našeho letopočtu. Diaspora je v irském kontextu chápána spíše jako kulturní jev, který mimo většinu anglicky mluvících zemí není celosvětově známý, alespoň ne v jeho plném historickém a sociokulturním rozsahu.¹

Dříve než se podrobně zaměřím na problematiku vlivu diaspory na písňovou tvorbu, neboť té se věnuji především, si dovoluji alespoň stručně a rámcově vymezit význam tohoto pojmu ve vztahu ke kulturním realitám obou národů.

Sefardská diaspora

Logicky se nabízí nejprve příklad diaspory sefardské (tento židovský kontext je pro mne relevantní oblastí nejen umělecky, ale i profesně), jejíž dějiny se v pravém slova smyslu začínají psát roku 1492, ale která byla započata mnohem dříve, po zničení Druhého jeruzalémského chrámu v roce 70 n. l. Od té doby vznikají na Pyrenejském poloostrově nejrannější doložitelné židovské obce.² Tedy pokud se držíme archeologických památek ryze materiálního rázu, nikoliv mytologické povahy, neboť podle slovní sefardské tradice se Židé dostali na Pyrenejský poloostrov mnohem dříve, v dobách biblických, zhruba v 6. století př. n. l. (Díaz-Mas 1992: 1).

Roku 1492, po vypovězení všech osob židovského vyznání ze země království Kastilie a Aragonu, vzniká sefardská diaspora v pravém slova smyslu: Sefardité se usídlují ve všech hlavních centrech Středomoří a zakládají komunity, které si během následujících staletí udrží svoji jazykovou i kulturní identitu. K tomuto vývoji dochází zvláště v místech spadajících do Osmanské říše, díky jejímu společensko-administrativnímu uspořádání. Středozemní moře se tak přirozeně stává základním referenčním prostorem, který určuje jak geografické rozložení sefardské diaspory, tak i její další kulturní a jazykový vývoj.

1. Pro zajímavost uvádím několik demografických údajů: Světová židovská populace v současné době čítá cca 14 606 000 osob, z toho 6,5 milionů žije na území státu Izrael (po r. 1948). Přibližně 2,5 milionu, tj. cca 10 až 15% světové židovské populace, se hlásí k sefardskému původu (Kern 2015, dále viz DellaPergola 2018: 5). Irská diaspora čítá podle některých pramenů až 70 milionů osob hlásících se k irskému původu. Oproti tomu v Irské republice dnes žije „pouhých“ 4,8 milionů Irů. Pro zajímavost, Spojené státy americké jsou domovem 36 milionů irských Američanů a přibližně 14% obyvatel Kanady, tj. 4,5 milionu Kanadčanů, se hlásí k irskému původu (*Global Irish. Ireland's Diaspora Policy* 2015: 16–17).
2. Zkušenosti diaspory a exilu ovšem jak je známo provází židovský národ již od dob biblických a doslova vytvářejí rámec i pozadí jeho dějinného vývoje až do roku 1948, kdy je založen novodobý stát Izrael.

Vzhledem ke své historii je sefardská diaspora, a tedy i její hudební tradice, formována průnikem rozličných kulturních vlivů. Především se jedná o kontext judaismu. Jedním ze základních postulátů judaismu je příslib návratu do Svaté země, obsažený mimo jiné ve známém verši „*este anyo aki, a el anyo el vinyen en tyerra de Israel*“³, tedy „letos ještě zde, na příští rok v zemi Izraelské“ sefardské Pesachové Hagady. Tato každoročně se opakující výzva je přirozeně většinou Sefarditů interpretována nikoliv doslovně, ale coby symbolické připomenutí toho, že jejich současná domovina je místem přechodného pobytu a že jejich skutečný domov se nachází v zemi jejich praotců. Židovský, potažmo sefardský národ si tímto připomíná svůj geografický a spirituální původ a své místo mezi ostatními národy. V dalších ohledech se existence Sefarditů odvíjí v pevném ukotvení ve středomořské oblasti a v rámci jejich hispánského jazykového a kulturního dědictví.

A právě hispánské kořeny sefardské kultury činí sefardskou diasporickou zkušenost v rámci židovských dějin v jistém smyslu ojedinělou. Vypovězení ze Španělska postihlo všechny vrstvy židovské populace stejnou měrou, avšak právě ve Španělsku se některým Židům podařilo dosáhnout značného ekonomického i politického vlivu a rovněž i nebývalého kulturního rozkvětu. Do exilu tak nuceně odešli jak chudí Židé, tak i jejich ekonomická a kulturní elita, to jest vzdělanci, rabíni, finančníci, jinými slovy osoby požívající vlivného postavení ve společenském uspořádání Korun kastilské a aragonské. Tato skutečnost, spolu s oficiálním pozváním vyhnaných Židů od osmanského sultána Bayezida II., které bylo bezprostřední reakcí na vypovězení španělskými monarchy Izabelou I. Kastilskou a Ferdinandem II. Aragonským, vedla k tomu, že si Sefardité do exilu odnesli jakýsi pocit kulturní výlučnosti v rámci samotného židovstva. Od tohoto sebeuvědomění se později odvíjela jejich kulturní prestiž, ekonomický vliv a v některých případech i výsadní postavení v osmanském společenství národů.

3. Sephiha, Haïm-Vidal [nedat.]: „Le judéo-espagnol.“ *Sépharades du Levant* [online] [cit. 15. 7. 2020]. <<http://sepharadesdulevant.fr/le-judeo-espagnol-par-hai%CC%88m-vidal-sephiha-professeur-emerite-universite-sorbonne-nouvelle/>>.

Jak známo, kulturní zkušenost sefardské diaspory je artikulována především prostřednictvím španělského jazyka. Španělština představuje pojítka se ztracenou domovinou na Pyrenejském poloostrově, kde Sefardité během staletí zapustili mimořádně hluboké kořeny. Písně, které Sefardité v diaspoře skládali a které se dochovaly do dnešních dnů, uchovávají a ctí hispánské literárně-kompoziční formy a obraznost. Udržováním španělského jazyka přetrvává pouto s územím, ve kterém Sefardité zažili období pozoruhodného kulturního rozkvětu. Přestože je slavné středověké *Španělsko tří kultur* do značné míry mýtem vykonstruovaným židovskými (aškenazskými) intelektuály a orientalisty v průběhu 19. století (Efron 2016), alespoň část sefardské diaspory tento mýtus přijímá za svůj a mnoho současných Sefarditů chová vůči Španělsku do jisté míry kladný vztah, prodchnutý jistým pocitem nostalgie (Romeu Ferré 2011: 98–101).

Je pozoruhodné, a do jisté míry pochopitelné, že v tradičních sefardských písních nenalezneme mnoho přímých zmínek o Španělsku či konkrétních místech, která Sefardité museli opustit. Lze v tom spatřovat i určitou negaci jakéhokoliv explicitního vztahu k zemi, odkud byli kolektivně a nemilosrdně vyhnáni. Odkaz na hispánské kořeny jejich kultury je v nich obsažen především na úrovni abstraktní, je rámcem, do kterého je sefardská kultura vepsána a je to především španělský jazyk ve své sefardské variantě, který se stává skutečnou *domovinou* sefardského národa.

Konkrétní geografické zmínky nalezneme především v písních přímo odvozených ze starošpanělských romancí a hrdinských zpěvů.⁴ V pozdější písňové tvorbě, která již vznikla v sefardské diaspoře po roce 1492, se prakticky tyto zeměpisné odvolávky již nevyskytují. Teprve ke konci 19. a na počátku 20. století nacházíme

4. Zmíňme např. historicko-výpravné romance cyklu *Romances del cerco de Zamora* (Romance o obléhání Zamory), vyprávějící o úkladné vraždě kastilského krále Sancha II., údajně zosnované jeho bratrem Alfonsem VI. a sestrou Urrakou během obléhání kastilského města Zamora. Dále pak cyklus *Romances del Cid y Jimena* (Romance o Cidovi a Jimeně), pojednávající o kastilském hrdinovi zvaném Cid a jeho manželce Jimeně, dále milostné drama *Gerineldo* nebo oblíbenou píseň *Al pasar por Casablanca* (Když jsem projížděl Kasablankou).

novodobé, autorské písně spjaté s konkrétním místem a prodchnuté nostalgii vůči tomu, co v kolektivní imaginaci představuje. Jako příklad lze uvést dnes již historickou antologii přístavních písní ze Soluně, kterou pro vydavatelství Oriente Musik roku 1998 nazpíval místní rodák a pamětník David Saltiel v doprovodu souboru řeckých instrumentalistů hrajících na exponáty ze soluňského muzea historických hudebních nástrojů (Saltiel 1998).

V soudobých písních od sefardských autorů se objevují i zmínky o Španělsku, což odpovídá zvýšenému zájmu o vlastní historii a její hispánskou dimenzi, charakteristickou pro sefardské intelektuální vrstvy od poslední třetiny 19. století (Díaz-Mas 2017: 235–241). Podobné příklady nalezneme také v tzv. druhé sefardské diaspoře, kam se Sefardité ze Středomoří přesídlují koncem 19. a v průběhu 20. století. Pravděpodobně nejvýraznější osobností je v tomto ohledu ve Spojených státech amerických působící zpěvačka a skladatelka Flory Jagoda, jejíž písňové vzpomínky na rodné Sarajevo doslova zlidověly a zásadním způsobem tak obohatily sefardský písňový repertoár (Jagoda 2008).

Avšak i písně na první pohled tematicke exilu vzdálené lze interpretovat skrze zkušenost diaspory a v kontextu její geografie. Za všechny uvedme příklad velmi známé písně *En la mar ay una torre* (Věž na mořském břehu), která vypráví o dívce, jež ve vysoké věži toužebně vyhlíží námořníky. Podle některých interpretací jde o Bílou věž *Lefkos Pyrgos* v soluňském přístavu, nebo dokonce o jednu z honosných sefardských vil (španělsky *torres*, dosl. věže), které zdobily soluňské pobřeží do první poloviny 20. století. Zde uvádím první tři sloky:

1. <i>Si la mar era de leche,
los barkitos de kanela,
yo me mancharía entera
por salvar la mi bandera.</i>	<i>Kdyby moře bylo z mléka,
lodky ze skořice,
celá bych se do něj ponořila,
abych svoji vlajku ctí uchránila.</i>
2. <i>Si la mar era de leche
yo me aría un peshkador
peshkaría los mis dolores
kon palavrikas de amor.</i>	<i>Kdyby moře bylo z mléka,
stala bych se rybářem,
a lovila svá trápení
na libá slůvka lásky.</i>

3. *En la mar ay una torre,* *U moře stojí věž*
en la torre una ventana *na té věži je okno*
i en la ventana una ninya *a u okna dívka sedá,*
ke a los marineros ama. [...] *na námořníky čeká. [...]*

Pokud bychom navázali na interpretaci Philipa Bohlmana (2008: 50–52), který poukazuje na význam Středozevního moře coby základního prostoru, v jehož rámci se sefardská diaspora ustanovuje a který současně nabízí i naději definitivního úniku z diasporického rozptýlu, pak lze onu mořskou hladinu, k níž se dívčí pohled upíná, chápat nejen jako příslib milostného citu a vášně na úrovni lyrické, ale i jako symbol spirituální, představující vysvobození z područí cizích národů a návrat do Svaté země.

Irská diaspora

Ve druhé části svého příspěvku se budu věnovat irské diaspoře, která vznikala z velmi rozdílných důvodů a za diametrálně odlišných historických okolností. Obecně se považuje za prvopočátek emigrace Irů raný středověk, kdy se irští mniši a misionáři vydávali na ostrovy dnešní Británie a na evropský kontinent zakládat kláštery a mnišské komunity, jakými byly například věhlasný klášter na západoskotském ostrově Iona, založený irským opatem Columbou v roce 563, nebo klášter v Lindisfarne, založený roku 635 misionářem Aidanem na ostrově Lindisfarne v tehdejší Northumbrijském království, dnešním hrabství Northumberland na severovýchodě Anglie.

Další – pro naše téma již relevantnější – fáze je 17. století, kdy členové bohaté irské aristokracie odjížděli do Evropy za účelem studia na katolických univerzitách (katolické vzdělání jim bylo britskou koloniální mocí zapovězeno) a posléze, po vlně emigrace známé jako *The Flight of the Earls* (tj. úprk gaelské šlechty), se usídlovali v evropských zemích katolického vyznání a osnovali s mezinárodní podporou plány na osvobození své vlasti od britské nadvlády. V tomto období vznikají básně a písně převážně v irském jazyce, tedy v gaelštině. Žánrem pro nás mimořádně relevantním je elegický básnický útvar *aisling* (česky ‚sen‘ či ‚vize‘), v němž básnický subjekt usíná na mořském či říčním břehu a potkává

spéirbhean, dosl. nebeskou ženu, nadpozemsky krásnou, leč hluboce zarmoucenou. *Spéirbhean* všeobecně symbolizuje porobené Irsko a obvykle předpovídá brzké povstání a osvobození gaelského národa. Obdobné téma v 19. století, v období irského národního obrození, využili například irský spisovatel James Clarence Mangan (irsky Séamas Ó Mangáin), který pod názvem *Dark Rosaleen* z irštiny volně přeložil známou politickou píseň z 16. století *Róisín Dubh*, a později i velikán irské poezie William Butler Yeats ve svém dramatu *Cathleen Ní Houlihan*. Není bez zajímavosti, že postava krásné, leč zarmoucené ženy symbolizující utlačované Irsko, byla až do přijetí jednotné evropské měny eura zpodobňována na irských bankovkách (Příloha, s. 154, obr. 1).

V tomto historickém období, počínaje druhou polovinou 17. a obzvlášť v průběhu 18. století, také nacházíme první irské emigrantské komunity v Severní Americe, především na kanadském ostrově Newfoundland a na východním pobřeží USA. Na Newfoundland odplouvali Irové, pocházející především z hrabství Waterford, na sezónní výlov tresek. Založili zde několik kolonií, ve kterých se do dnešních dnů uchovala irská kultura, včetně zřetelného waterfordského přízvuku. A právě zde vznikla jedna z nejznámějších a nejkrásnějších irských vlasteneckých elegií – *Bánchnoic Éireann Óighe* (Krásné kopce Irska) z pera básníka Donnchy Rua Mac Conmara (1715–1810) z hrabství Clare (Ó Liatháin 2020). Báseň je dodnes v povědomí velké části především irsky hovořících Irů symbolem dlouhé historie irské diaspory, vyhnanství a neskonalé touhy po domově na protějším břehu Atlantiku. Zde pro názornost uvádím první a třetí sloku:

1.

*Beir beannacht ó m'chróí go tír na hÉireann
Bánchnoic Éireann Óighe
Chun a mhaireann de shíolra Ír agus Éibhir
Ar bhánchnoic Éireann Óighe
An áit úd 'narb' aoibhinn binn-ghuth éan
Mar shámh-chruit chaoín ag caoineadh Gael
'Sé mo chás a bheith míle, míle i gcéin
Ó bhánchnoic Éireann Óighe*

*Odnete do Irska požehnání mého srdce,
tam, na krásné kopce Irska,
kde žijí potomci Ír a Éibhear,
na krásných kopcích Irska,
na místa, kde zní sladký zpěv ptáků,
jak jemný zvuk harfy; lkající pro lid gaelský.
Běda mi, jsa tisíc mil daleko
od krásných kopců Irska.*

3.

Scaipeann an drúcht ar gheamhar agus féar ann.

Ar bhánchnoic Éireann Óighe

Is tágaidh ann uílla cúmhra ar ghéagaibh

Ar bhánchnoic Éireann Óighe

Biolar agus samhadh i ngleanntaibh ceoigh.

na srutha sa tSamhradh ag labhairt ar nóin

Agus uisce na Siúire ag brúcht ina shóghaidh

Ar bhánchnoic Éireann Óighe

Rosa tam kane na trávu a kukuřici,

na krásných kopcích Irska

a větve se sklání pod tíhou vonných jablek

na krásných kopcích Irska.

V mlhavých údolích roste řeřicha a šťovík,

tam potoky za letního poledne zurčí

a vody řeky Suir se točí v stinných tůních,

pod krásnými kopci Irska.

Druhá, již obecně známější vlna emigrace z Irska se uskutečnila bezprostředně po tzv. Velkém irském hladomoru, který proběhl v rozmezí let 1845 a 1849. Během tohoto období naprostou většinu domácí sklizně brambor, v té době hlavního zdroje obživy irského obyvatelstva, zničila bramborová plíseň druhu *Phytophthora infestans*, pravděpodobně dovezená v nákladních lodích ze Severní Ameriky. Lidská a kulturní tragédie, která následovala, neměla v té době v Evropě obdoby a byla umocněna neochotou koloniální britské vlády strádajícím Irům pomoci. Na následky hladomoru zemřelo podle různých odhadů 0,5 až 1,5 milionu obyvatel a další 2 miliony odešly do emigrace, především do USA a Kanady. Velké množství Irů směřovalo rovněž do Austrálie a na Nový Zéland. Irsko, které bylo před rokem 1845 domovem přibližně 8 milionů obyvatel, se z této demografické katastrofy nikdy nevzpamatovalo⁵ a příznak velkého hladomoru, *An Gorta Mór*, je součástí irského folkloru až dodnes.

Emigrantské písně tohoto období vznikají převážně na americké a australské půdě a vyznačují se zaprvé jazykovým odklonem od původní gaelštiny a přechodem k angličtině, zadruhé upřímným a otevřeným vyjádřením sentimentality a stesku po ztracené domovině. Tyto písně představují naprostou většinu tradičního písňového repertoáru, který se nejen v Irsku, ale všude tam, kde se Irové usadili, zpívá dodnes, a také jsou charakteristickým příkladem toho, co je ve světě považováno za typicky irské.

5. Pro srovnání, současné obyvatelstvo Irské republiky čítá 4,9 milionů. Viz *Population and Migration Estimates April 2020*.

Texty balad z tohoto období jsou plné konkrétních a detailních místopisných informací, včetně zmínek o lokálních zvyklostech a více či méně významných postavách národních dějin. Irsko je v písni vyobrazeno jako ostrov obdařený nevídaným přírodním bohatstvím a obydlený boдрým a pohostinným lidem vyznačujícím se krásou těla i ducha. Pověštinou zapomenuty jsou všemožné strasti, náboženský a politický útlak, a především nesmírná chudoba a nedostatek příležitostí, které přiměly Iry „z masa a kostí“ emigrovat. Smaragdový ostrov v kolektivní paměti irské diaspory vyvstává jako kraj mlékem a strdím oplývající, jako skutečná země zaslíbená. Takovýmito písněmi jsou například známé balady *Spancil Hill*, *Paddy's Green Shamrock Shore*, *Old Skibbereen*, *Goodbye Muirsheen Durkin* o cestě irského emigranta do Kalifornie během období zlaté horečky, *Galway Bay* či *Cragie Hill* apod.

Není bez zajímavosti, že ačkoliv byla literární a hudební tradice předchozího období z velké míry zapomenuta, a to především následkem úbytku irsky mluvících obyvatel a postupným přechodem k anglickému jazyku, stále za oceánem občas nacházíme pozůstatky starých literárních forem a motivů, byť oděných do nového hávu. To je případ americké balady *Ireland's Green Shore* (Zelené pobřeží Irska), kterou proslavil zejména bluegrassový bard Tim O'Brien na svém albu *The Crossing* (O'Brien 1999), mapujícím peripetie irských emigrantů v drsném prostředí Apalačských hor. Píseň je jakýmsi novodobým *aislingem*, ve kterém básník usíná na břehu křišťálového potoka a ve snu potkává nadpozemsky krásnou dívku, připomínající onu výše zmíněnou *spéirbhean*, jež se prochází po zeleném irském pobřeží a je bezpochyby zpodobněním samotného Irska. Zde uvádím první dvě sloky písně:

1.

<p><i>One evening for pleasure I rambled On the banks of some cold purling stream I sat down on a bed of primroses And I gently fell into a dream I dreamt that I saw a fair female Her equal I never saw before And I sighed for the laws of our country As we stray there on Ireland's green shore</i></p>	<p><i>Jednoho večera jsem se procházel podél zurčícího potoka, usedl jsem na lože z petrklíčů a zvolna se pohroužil do sna. V tom snu jsem spatřil krásnou dívku, jí rovnou jsem jakživ neviděl, a rmoutil se pro osud naší vlasti, tam na zelených březích Irska.</i></p>
--	--

2.

<i>Her cheeks were like two bloomin' roses</i>	<i>Její lice byly jak rozkvetlé růže,</i>
<i>Her teeth were like ivory so white</i>	<i>její zuby byly bělostné jak slonovina,</i>
<i>Her eyes shone like two sparkling diamonds</i>	<i>její oči zářily jak démanty,</i>
<i>Or the stars on some cold and frosty night</i>	<i>jak dvě hvězdy za jasné mrazivé noci.</i>
<i>She was dressed in the richest attire</i>	<i>Byla oděna do nejskvělejšího šatu</i>
<i>And green was the mantle that she wore</i>	<i>a zelený byl plášť, jenž ji halil,</i>
<i>All bound down with the hemlocks and the roses</i>	<i>protkaný květy růží a bolehlavu,</i>
<i>As we stray there on Ireland's green shore.</i>	<i>tam na zelených březích Irska.</i>

Irové a Židé v Novém světě

Prostřednictvím apalačské písně *Ireland's Green Shore* se tedy konečně dostáváme do geografického prostoru, kde jak Židé, tak Irové našli od poloviny 19. století v hojných počtech nový domov, tedy do Spojených států amerických. V případě Sefarditů byla Amerika hlavní destinací tzv. *druhé diaspory*. Sem od druhé poloviny 19. století přicházeli přistěhovalci ze severní Afriky a východního Středomoří a zakládali komunity v New Yorku, ve Philadelphii, v Los Angeles a v jiných významných městech (Harris 1994). Ačkoliv kulturně i demograficky byla v rámci židovského etnika významnější dispora aškenazská, také Sefarditům se podařilo uchovat si v Novém světě kulturní výlučnost a hudební tradice, které tam provozují dodnes.⁶ Irové do USA hromadně připlouvali v letech následujících po Velkém hladomoru a zakládali tam svébytné enklávy, které si svoji irskou identitu uchovaly až do současnosti. Zároveň výraznou měrou přispěli k formování identity nové, domácí, americké.

A tak se stalo, že dva národy sice kulturně vzdálené, avšak sblížené zkušeností diaspory, přicházejí do kontaktu v prostředí svobody vyznání i podnikání a jejich setkání a následná spolupráce nese veskrze nevšední plody.

Na konci 19. a na počátku 20. století se cesty Irů a Židů na americké půdě okamžitě potkávají v prostředí multietnického tavicího kotle Lower Broadway na Manhattanu. Zde vzniká

6. O popularitě sefardské hudby v USA svědčí mimo jiné existence specializovaných hudebních festivalů, jakými jsou např. eklektický The Sephardic Music Festival pořádaný v New Yorku (www.sephardicmusicfestival.com) či The American Sephardi Music Festival (www.americansephardimusicfestival.com).

hudební komunita a později i hudební žánr známý jako *Tin Pan Alley* (doslovně „ulička u plechové pánve“), přičemž *tin pan* je také označením pro laciné a rozladěné piano, jehož zvuk připomíná úder plechovou pánví. Tento newyorský okrsek se stává epicentrem showbusinessu, který určí rozvoj americké populární písně na přelomu 19. a 20. století.

Skladatelé z *Tin Pan Alley* během několika desítek let vypouští do světa tisíce hitů, které reagují na velikou poptávku po písňovém materiálu rozvíjejícího se hudebního průmyslu a zásobí jimi i četné newyorské *dance halls*, tančírny provozované původně mimo jiné Iry pro irské i širší americké publikum, po vzoru obdobných podniků v Irsku. Nutno dodat, že *dance halls* byly zásadní součástí společenského života irských imigrantů v New Yorku až do 60. let 20. století, a určily tak hudební vkus několika generací. Rozhodujícím způsobem přispěly k formování obrazu, který si o Irsku utvářely nové generace (nejen) amerických Irů a sehrály tak významnou úlohu v konsolidaci jejich diasporní identity

V horečném prostředí *Tin Pan Alley* vznikla řada pozoruhodných irsko-židovských autorských spoluprací využívajících stereotypní zobrazení irského emigranta v Americe a vyprávějících o jeho každodenních radostech a strastech a mnohdy i o jeho stesku po veskrze zidealizované domovině. Zároveň však dokumentují irsko-židovské vztahy v New Yorku prvních desetiletí 20. století a jsou dokladem o skutečném prolínání kultur na prknech Broadwaye. Do slavné éry *Tin Pan Alley* patří např. skladatel Irving Berlin, vlastním jménem Israel Isidore Baline, mj. autor písní tak vzdálených židovské tematice, jako jsou *God Bless America* či *It's a White Christmas*, nebo Ir George M. Cohan, který po šestnáct let spolupracoval s židovským skladatelem Samem Harrisem a společně složili nespočet kabaretních písní, jimiž se zapsali do dějin muzikálového žánru (Bornstein 2001: 149–153). Především je však ale třeba zmínit slavné autorské duo William (Billy) Jerome (původním jménem William J. Flannery) a Jean Schwartz, syn maďarských židovských přistěhovalců (Příloha, s. 154, obr. 2), kteří prostřednictvím populárních irských písňových forem vyjádřili svoji společnou zkušenost emigrace, exilu a nostalgie

a vytvořili tak slavné irsko-americké písně, jakými byly např. *My Irish Molly O* (1905) nebo pozoruhodná oslava irsko-židovské spolupráce nesoucí výmluvný název *If It Wasn't For The Irish And The Jews* (Kdyby nebylo Židů a Irů, 1912; viz Příloha, s. 146, obr. 3). Tato píseň se stala skutečným hitem, nejen kvůli důvtipnému textu, ale i proto, že ji interpretoval jeden z nejvýznamnějších amerických zpěváků té doby, syn irských imigrantů Billy Murray.⁷

Závěr

Sefardská a irská diasporická zkušenost i povědomí jsou rozdílné a pojetí geografie i existenčního prostoru jsou v tradicích obou národů definovány odlišnými kulturními, historickými i náboženskými okolnostmi, jakož i vyjádřeny odlišnými výrazovými prostředky. Irové své pohledy v písni obracejí do vlasti svých předků na malém ostrově v nejzápadnější části Evropy, jehož konkrétní geografie však vlivem irské hudby na formování amerického folkloru a populární kultury nabyla nebyvalého významu. Oproti tomu v písních Sefarditů, národa nesoucího si kolektivní trauma opakovaného vyhánění a po většinu své historie postrádajícího území, které by mohl označit za vlastní, se přímé geografické odkazy až do konce 19. století zpravidla nevyskytují. Jejich formální a jazykový rámeček však jednoznačně odkazuje na zemi, odkud byli Sefardité nuceni odejít. Obsah a symbolika sefardských písní zároveň naznačují, kam jejich kroky směřují.

Oběma písňovým tradicím je společný duch trvalého exilu, vědomí rozptýlu do všech světových stran i stesk z odloučení od pravlasti a tyto motivy prostupují kulturní tradici obou národů. Myšlenkový obsah i sdílené zkušenosti těchto tradic jsou proto v současné době mimořádně relevantní. Ve svém důsledku totiž jak irské, tak i sefardské písně souzní s pocity novodobých exulantů a globalizačních nomádů, a stávají se tak důležitým výrazovým prostředkem i hodnotovým krédem multikulturních generací současnosti.

7. Antologii největších hitů irsko-židovské autorské spolupráce z *Tin Pan Alley* vydal irsko-americký hudebník a etnomuzikolog Mick Moloney na albu *If It Wasn't For The Irish And The Jews* (Compass Records, 2009).

Prameny a literatura:

- BOHLMAN, Philip 2008: *Jewish Music and Modernity*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- BORNSTEIN, George 2011: *The Colors of Zion: Blacks, Jews and Irish, from 1845 to 1945*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Population and Migration Estimates. April 2020. Dublin: Central Statistics Office. Dostupné z: <<https://www.cso.ie/en/releasesandpublications/er/pme/populationandmigrationestimatesapril2020/>> [cit. 25. 10. 2020].
- DELLA PERGOLA, Sergio 2018: World Jewish Population, 2018. In: DASHEFSKY, Arnold – SHESKIN, Ira M. (eds.): *The American Jewish Year Book, 2018* (Volume 118). Dordrecht: Springer, s. 361–452.
- DÍAZ-MAS, Paloma 1992: *Sephardim: The Jews from Spain*. Chicago, London: Chicago University Press.
- DÍAZ-MAS, Paloma 2017: The Hispanic Legacy and Sephardic Culture: Sephardim and Hispanists in the First Half of the 20th Century. In: SAUL, Mahir – HUALDE, José Ignacio (eds.) *Sepharad as Imagined Community: Language, History and Religion from the Early Modern Period to the 21st Century*. New York: Peter Lang, s. 231–255.
- EFRON, John M. 2016: *German Jewry and the Allure of the Sephardic*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Global Irish. Ireland's Diaspora Policy*. 2015. Dublin: Department of Foreign Affairs and Trade.
- HARRIS, Tracy 1994: *Death of a Language: The History of Judeo-Spanish*. Newark: University of Delaware Press.
- KERN, Soeren 2015: „Spain's Law on Citizenship for Sephardic Jews 'Does Not Right a Wrong'.“ *Gatestone Institute. International Policy Council* [online] [cit. 5. 11. 2020]. Dostupné z: <<http://www.gatestoneinstitute.org/6010/spain-citizenship-jews>>.
- Ó LIATHÁIN, Pádraig 2020: “An tan do bhídh Donchadh Ruadh a tTalamh an Éisg” [The Time That Donncha Rua Was in Newfoundland]: An Eighteenth-Century Irish Poet in the New World. In: SUMNER, Natasha – DOYLE, Aidan (eds.): *North American Gaels: Speech, Story, and Song in the Diaspora*. (= Volume 2, McGill-Queen's Studies in Ethnic History). Montreal: McGill-Queen's University Press, s. 73–91.
- ROMEU FERRÉ, Pilar 2011: «Sefarad, ¿la “patria” de los sefardíes?». *Sefarad* 71, č. 1, s. 95–130.
- SEPHIHA, Haïm-Vidal [nedat.]: „Le judéo-espagnol.“ *Sépharades du Levant* [online] [cit. 15. 7. 2020]. <<http://sepharadesdulevant.fr/le-judeo-espagnol-par-hai%CC%88m-vidal-sephiha-professeur-emerite-universite-sorbonne-nouvelle/>>.

Citované zvukové nosiče:

- JAGODA, Flory 2008: *Memories of Sarajevo*. Altaras Recording.
- MOLONEY Mick 2009: *If It Wasn't for the Irish and the Jews*. Compass Records.
- O'BRIEN, Tim 1999: *The Crossing*. Alula Records.
- SALTIEL, David 1998: *Judeo-Spanish Songs from Thessaloniki*. Berlin: Oriente Musik.

On the Willows There We Hung Up Our Lyres: Reflections on the Role of Geography and Existential Space in the Songs of the Irish and Sephardic Diaspora

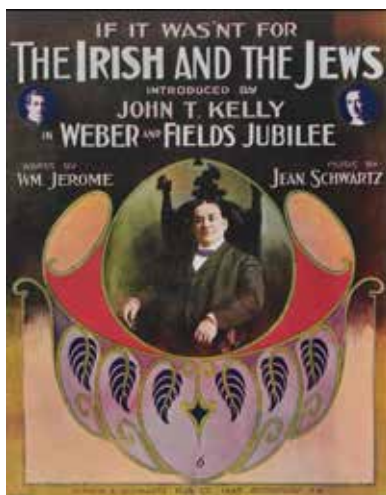
It is the purpose of this contribution to reflect on the artistic representation and significance of both geographical place and existential space in the traditional song repertoires of two nations whose history, culture and musical traditions have been shaped by demographic dispersion, that is, by diaspora. The Irish and Sephardic Jewish musical traditions, at first glance differing in many ways, share nevertheless a common characteristic, in the form of more or less concrete references to the places and geographic areas from which the communities were displaced. Due to very specific historical circumstances, both diasporic communities maintained very tight cultural links with their places of origin. Traditional song became the medium through which these ties were articulated and reaffirmed, and thus represents a key element in the establishment and perpetuating of the imagery and myths of diaspora.

Key words: Diaspora; Sephardic traditional song; Irish traditional song; emigration; world music.

Přílohy / Appendix:

1. Irská desetilibrová bankovka s portrétem Hazel, Lady Lavery coby perzonifikaci Irska / Irish ten-pound note with a portrait of Hazel, Lady Lavery, as a personification of Ireland (1975)

2. Autorské duo William Jerome a Jean Schwartz / Wiliam Jerome and Jean Schwartz. *New York Star*, 16. 1. 1909. Wikimedia Commons (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:William_Jerome-Jean_Schwarz.jpg)

3. Obálka sešitu s písní *If It Wasn't For The Irish And The Jews* (1912) / Sheet music cover of the song *If It Wasn't For The Irish And The Jews* (1912). Baylor University. Digital Collections (<https://digitalcollections-baylor.quartexcollections.com/Documents/Detail/if-it-wasnt-for-the-irish-and-the-jews/45615>)